

PIENTEN KOULULAISTEN YKSINÄISYYDELLE ANTAMAT MERKITYKSET ARKI-ILTAPÄIVIEN YHTEYDESSÄ

Outi Kauko: YTM, tutkija, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto

outi.kauko@uta.fi

Janus vol. 20 (3) 2012, 216–230

Janus

Tiivistelmä

Artikkelissa¹ tarkastellaan yksinäisyyttä lasten näkökulmista heidän arkielämässään. Toisluokkalaisten toiminnallisia haastatteluja analysoidaan aineistolähtöisesti diskurssianalyysia soveltaen. Analyysin kohteena ovat lasten yksinäisyydelle antamat merkitykset koulupäivän jälkeisissä iltapäivissä. Analyysin tuloksena tunnistettiin neljä yksinäisyyttä eri tavoin merkityksellistävää diskurssia: kaverittomuuspuhe, puhe perheen poissaolosta, itsenäisyyspuhe ja irrallisuuspuhe. Näiden yksinäisyysdiskurssien valikoima rakentaa lapselle erilaisia identiteettejä, keskenään ristiriitaisiakin näkökulmia yksinäisyyteen. Diskurssit ja niiden erilaiset painotukset monipuolistavat julkisuudessa esillä ollutta huolipainottunutta kuvaa lasten iltapäivien yksinoloon liitetystä yksinäisyydestä.

Tilastoihin perustuen on esitetty, että Suomessa noin joka viides yli 15-vuotias kokee yksinäisyyttä säännöllisesti. Määrällisesti arvioiden yksinäisiä on yhtä paljon kuin köyhiä. (Saari 2010, 140.) Yksinäisyyttä on silti tutkittu hyvin vähän Suomessa (Kangasniemi 2008, 14) ja valtaosa tutkimuksesta on kohdistunut nuorten tai vanhusten yksinäisyyteen (Saari 2010, 30). Erityisen vähän yksinäisyystutkimusta on tehty yhteiskuntatieteellisestä saati sosiaalityön tai lasten näkökulmista.

Tutkimustiedon puutteesta huolimatta julkisessa keskustelussa on esitetty huoli lasten yksinolosta ja siihen liitetystä yksinäisyydestä sekä pahoinvoinnin kasvusta (ks. Pohjola 2006, 390). Lapsiasiavaltuutettu on vuoden 2011 toimintasuunnitelmassaan esittänyt huolensa lasten

ja nuorten kokemasta yksinäisyydestä (Lapsiasiavaltuutetun toimiston toimintasuunnitelma 2011, 6). Hänen mukaansa suomalaisten lasten elämään tarvitaan enemmän aikuisten läsnäoloa ja vähemmän yksinäisyyttä (Lapsiasiavaltuutetun toimisto 2011, 4). Myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten puhelimen ja netin vuosiraportissa 2010 yksinäisyys nostetaan eri-ikäisiä tyttöjä ja poikia yhdistäväksi yhteydenoton aiheeksi. 43 411 yhteydenotosta noin kymmenen prosenttia liittyi yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemuksiin. Alakouluikäisten yhteydenotoissa yksin vietetyt iltapäivät tulivat esille aikuisen kaipuuna, tekemisen puutteena ja joskus yksinolon aiheuttamina turhaumina ja pelkoina. (Puusniekka ym. 2011, 6, 9, 13.)

Aikuiset ovat nimenneet ja määritelleet yksinäisyyden myös lapsuutta ja lapsia koskevaksi (ks. Rotenberg & Hymel 1999). Yksinäisyystutkimuksen informantteina lapsia on kuitenkin vähän lukuunottamatta yksinäisyysmittareiden valmiisiin väittämiin vastaamista (esim. Junntila 2010). Tässä artikkelissa kysyn, millaisia merkityksiä lapset antavat yksinäisyydelle koulupäivän jälkeisissä iltapäivissä. Aineistona ovat 11 peruskoulun toista luokkaa käyvän lapsen iltapäiväkuvaukset². Tutkimusaiheeni sisältyi lasten iltapäivästruktuuria ja heidän sille antamia merkityksiä käsittelevään tutkimusprojektiin yhtenä juonena. Diskursiansiinälyyksiä soveltavan analyysin kohteena ovat keskustelukatkelmat, joissa yksinäisyyttä kuvataan.

Artikkelin aluksi käyn lyhyesti läpi lasten yksinäisyyden tutkimusta oman näkökulmani taustaksi. Tämän jälkeen kuvaan aineistoa ja metodia ja esittelen analyysin tuloksia. Lopuksi kokoon yhteen keskeiset tulokset ja peilaan niitä julkiseen keskusteluun sekä aiempaan lasten näkökulmista tehtyyn yksinäisyystutkimukseen.

YKSINÄISYYSTUTKIMUKSEN LYHYT HISTORIA

Sekä akateemisen että muun kirjallisuuden perusteella yksinäisyys on luonnollinen osa ihmiselämää. Yksinäisyys on ilmiö, joka on tunnistettu, ja jota on tutkittu monissa maissa. Jokainen ihminen kokee joskus elämänsä aikana yksinäisyyttä, ainakin hetkittäin. Yksinäisyyden perustana pidetään ihmisen universaalia kuulumisen tarvetta, perustarvetta sosiaalisiin suhteisiin. Vielä 1960- ja 1970-lukujen alussa jotkut psykologian alan edustajat eivät kuitenkaan uskoneet lasten kokevan yksinäisyyttä. (Rotenberg

1999, 3, 5.) Uskomus sai aikuisten yksinäisyyden tutkijoiden joukossa hallitsevan aseman Harry S. Sullivanin (1953) ja Robert S. Weissin (1973) vaikutuksesta (Perlman & Landolt 1999, 326).

Huomattava yksinäisyyttä käsittelevien julkaisujen määrän lisääntyminen alkoi 1970-luvulla. 70-luvun alkua voidaankin kutsua yksinäisyystutkimuksen nykyiäkkäuden aluksi. 1970- ja 1980-lukujen aikuisten yksinäisyyttä käsittelevällä tutkimuksella on ollut merkittävä vaikutus lasten yksinäisyyden tutkimukseen, jonka voimakas kasvu alkoi 1980-luvun alusta. (Perlman & Landolt 1999, 326–327.) Aikuisia koskevassa kirjallisuudessa on kaksi hallitsevan aseman saavuttanutta pääteoriaa yksinäisyydestä: sosiaalisten tarpeiden teoria (social needs theory) ja kognitiivisten prosessien teoria (cognitive processes theory). Myös lasten yksinäisyyden mittaamiseen pyrkivät lähestymistavat on johdettu näistä teorioista. Sosiaalisten tarpeiden teorian ja kognitiivisten prosessien teorian kannattajat jakavat kolme argumenttia: 1) yksinäisyys johtuu yksilön sosiaalisten suhteiden vajeesta, 2) yksinäisyys on subjektiivinen kokemus ja sitä voidaan arvioida ainoastaan yksilön omasta näkökulmasta ja 3) yksinäisyyden kokemus on epämiellyttävä ja masentava (Terrell-Deutsch 1999, 11, 14).

Vaikka hallitsevat teorit ovat peräisin aikuisten ja nuorten tutkimuksista, uudempien tutkimusten mukaan teorit ovat sovellettavissa lapsiin. (Terrell-Deutsch 1999, 14.) Suurin osa lasten yksinäisyystutkimuksesta on kehittynyt vertaissuhteita ja vertaisten torjumista käsittelevän kirjallisuuden sivuhaarana (Hymel ym. 1999, 81), joten aineistoja on kerätty paljon kouluympäristössä (Perl-

man & Landolt 1999, 345). Yksinäisyystutkimuksissa käytetyt menetelmät ovat olleet kvantitatiivisia ja kyselypainotteisia. Yksinäisyystutkimuksen metodologiaan perehtynyt Jukka Kangasniemi (1994) toteaa, että empiirisessä yksinäisyystutkimuksessa hallitseva lähestymistapa on ollut psykologisoiva. Muutamissa lasten yksinäisyyttä käsittelevissä aiemmissä tutkimuksissa on pyritty huomioimaan lasten omat yksinäisyyden tulkitsemisen tai kokemisen tavat. Esimerkiksi Kaarina Laine (1989) on tutkinut alakouluikäisten yksinäisyyttä koulussa haastatella lapsia. Yksinäisyyden mittaamisesta liikkeelle lähtevissä puolistrukturoiduissa haastatteluissa hän jäljitti lasten omaan yksinäisyyteen liittyviä ajatuksia (Laine 1989, 46, 52, 119).

Ken J. Rotenberg ja Shelley Hymel (1999) haastavat kirjassaan uudenlaiseen ajattelutapaan: yksinäisyyttä kokevat lapset siinä missä aikuisetkin. Rotenberg ja Hymel toivovat perusteellisen lasten ja nuorten yksinäisyyden teorian ja tutkimuksen tarkastelun tasapainottavan näkökulmaa, josta yksinäisyyttä on aiemmin käsitelty. He käsittelevät myös joitain yksinäisyyden positiivisia seurauksia.

SOSIOKULTTUURISTA YKSINÄISYYTTÄ TAVOITTAMASSA

Kaikilla kulttuureilla on yhteisiä universaaleja merkityksenantoja (Moilanen & Rähä 2001, 45) ja yksinäisyys on yleinen, ellei universaali ilmiö (Rotenberg 1999, 3). Aiemmat lapsia koskevat tutkimukset ovat kuitenkin sivuuttaneet yksinäisyyden kontekstin kuvaamisen (ks. Kangasniemi 2008, 15). Tartun tähän tutkimukselliseen aukkoon lähtiessäni tavoittamaan lasten yksinäisyydelle an-

tamia merkityksiä heidän arki-iltapäivissään. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena on se, miten yksinäisyys näkyy lasten iltapäivissä heidän itsensä kuvaamana (ks. Bäcklund-Kajanmaa 2004, 3). Pyrkimyksenä ei siis ole määrittää, onko lapsi yksinäinen vai ei. Tutkimusta tehdessäni kävi yhä ilmeisemmäksi, ettei yksinäisyyttä voi ymmärtää irrallaan siitä tilanteesta, jossa se ilmenee, ei myöskään tilanteesta tehdystä tulkinnasta.

Lähestyn vähän tutkittua aihetta kysymällä yksinäisyydestä asianosaisilta, lapsilta itseltään kuten Hymel ja kumppanit (1999) tekivät tutkiessaan 8–13-vuotiaiden kanadalaisten yksinäisyyskäsityksiä ja -kokemuksia. Sosiologisen lapsuustutkimuksen (mm. James ym. 2001; Jenks 2004) mukaisesti ymmärrän lapset aktiivisiksi toimijoiksi (Alldred & Burman 2005, 192), jotka kykenevät tuottamaan merkityksellistä tietoa. Uskon haastattelumenetelmän mahdollistavan yksinäisyyden tavoittamisen tutkimuksen kohteeksi. Lähtökohtaisesti hyväksyn (aikuisen) tutkijan auktoriteettiaseman paitsi kysymysten valitsijana myös merkittävien havaintojen tulkitsijana. (vrt. Kirova 2003, 3, 5.)

Painotan sosiaalipsykologian näkökulman mukaisesti tilanteisia tekijöitä (ks. Perlman 1989, 22–23) ja kiinnitän huomioni siihen, miten olemassa olevat ympäröivän yhteisön reunaehdot muovaavat lasten sosiaalisia suhteita ja yksinäisyyttä koskevaa merkityksenantoa iltapäivisin. Etsin lasten merkityksenantoja ajattelemaan niiden olevan puhtaasti subjektiivisia (Moilanen & Rähä 2001, 45). Tarkastelen näitä yksinäisyyden saamia merkityksiä diskurssianalyttisesta näkökulmasta. Diskurssilla tarkoitan kommunikaatiossa tuotettuja lasten yk-

sinäisyyttä määrittäviä merkitysrakenteita. Paikannan merkitykset yksilöiden selonteosta, joihin oletan suodattuvan lapsuutta koskevia kulttuurisia yksinäisyyden merkityksellistämisen tapoja. (Alldred & Burman 2005, 175, 178.) Tavoitteeni on saada mahdollisimman moniulotteinen kuva lasten yksinäisyyttä koskevista merkityksistä edellä esittämissäni lähtökohdista.

AINEISTO JA METODI

Tutkimusaineistona ovat 11 peruskoulun toista luokkaa käyvän – viiden tytön ja kuuden pojan – ääninauhoitettut ja tekstiksi litteroidut haastattelut, joiden tuottamisen tukena toimivat lapsilta laadullisin menetelmin kerätyt aineistot. Erilaisten aineistojen – iltapäiviä koskevien päiväkirjalomakkeiden, valokuvauksen, verkostokarttojen piirtämisen ja haastattelujen – ideana oli valottaa lasten iltapäivien ajallista, tilallista, sosiaalista ja kokemuksellista rakennetta. Tutkimusaiheeni sisältyi laajempaan tutkimusprojektiin yhtenä juonena ja toimin projektissa tutkimusapulaisena osallistuen aineiston keräämiseen. Tapasimme ennen kahdenkeskisiä haastatteluja lapsia viikon ajan päiväkirjalomakkeiden täyttämisen merkeissä, mikä mahdollisti luottamuksellisen suhteen rakentamisen tutkijan ja lasten välille. Aineisto kerättiin ison suomalaisen kaupungin keskustakoulun kautta loka–marraskuussa 2004.

Lasten haastatteluun liitetyt tutkimuseettiset kysymykset huomioitiin aineiston keruussa monin tavoin tutkimusluvista lähtien (ks. Ritala-Koskinen 2001, 75–76). Tutkimuspyynnön esitimme kakkosluokalla oleville oppilaille syyskuun lopussa. Lasten motivoimiseksi

kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta sekä korostettiin lasten tiedon tärkeyttä ja tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Vajaan 20 oppilaan luokasta vapaaehtoisia ilmoittautui heti kymmenkunta. Tutkimuslupalomake annettiin kaikille oppilaille kotiin vietäväksi.

Tutkimukseen osallistuneiden 11 lapsen sosioekonomiset taustat olivat erilaisia. Lasten iltapäiväjärjestelyihin ja yksinolomäärään kotona vaikuttivat erilaiset perhesuhteet ja vanhempien työssäkäynti (työajat mukaan lukien) sekä sisarusten lukujärjestykset ja päivähoitojärjestelyt. Kolmen lapsen vanhemmat asuivat eri osoitteissa ja yhtä lasta lukuun ottamatta kaikilla oli yksi tai useampi sisarus. Vain yksi haastatelluista oli kokopäiväisesti iltapäiväkerhossa, loput satunnaisesti tai eivät lainkaan. Myös kertomisviikkaudeltaan lapset olivat erilaisia ja aktiivisuus vaihteli haastattelun sisällä. Molemmilla aineiston keruuseen osallistuneilla tutkijoilla oli sekä lyhyitä että pitkiä haastatteluja, ja haastattelujen läpikäymisen perusteella haastattelut olivat luonteeltaan hyvin samantyyppisiä. Yksittäiset haastattelut kestivät puolesta tunnista kolmeen varttiin ja olivat tekstiksi litteroituina pituudeltaan kymmenestä sivusta 24 sivuun.

Aikuishaastattelijaan usein liitettävää auktoriteettiroolia (ks. Ritala-Koskinen 2001, 73; Lallukka 2003, 84) pyrittiin lieventämään kertomalla lapselle haastattelun aluksi, ettei kysymyksiin ole oikeita vastauksia, kaikkiin kysymyksiin ei ole pakko vastata, ja että myös tutkijalle saa esittää kysymyksiä. Haastatteluja lukiessa huomaa tehneeni johdattelevia kysymyksiä tai liian nopeita tulkintoja. Tästä huolimatta auktoriteettiroolin lievenemistä voi tavoittaa sellaisissa

haastattelukohdissa, joissa lapsi ei lähde haastattelijan johdatteluun suuntaan, vaan päinvastoin korjaa haastattelijan tulkintaa. Lisäksi lapset mursivat aikuisjohdoista haastattelutilannetta omilla aloitteillaan ja kysymyksillään (ks. Forsberg 2002, 67), ja käyttivät mahdollisuutta vastata ”en tiedä” tai ”en muista”. Lapset käyttivät valtaa sen suhteen mitä ja miten he tutkijan valitsemista aiheista, yksinäisyys mukaan lukien, puhuivat. ”En tiedä”-vaihtoehdon tarjoaminen haastoi myös vallalla olevaa tietämisen pakkoa (ks. myös Helavirta 2007, 31).

Yksinäisyyden sisältöä ei määritelty etukäteen, vaan yksinäisyyteen tartuttiin avoimin kysymyksin. Lapsilla oletettiin olevan asiantuntemusta yksinäisyydestä iltapäiväaarkensa pohjalta (vrt. Laine 1989, 52–54). Kaikki lapset vastasivat yksinäisyyttä koskeviin kysymyksiin riippumatta siitä, kertoivatko he oma-kohtaisesta yksinäisyydestä. Yksinäisyyttä saatettiin lähestyä myös toisen lapsen tilanteen kautta. Viiden lapsen haastattelussa yksinäisyydestä puhuttiin Pesäpuu ry:n Nallekorttien avulla⁴. Lapsia pyydettiin valitsemaan Nallekorttien kuvista nallet, jotka kuvaavat yksinäisyyttä tai yksinäistä.

Analyysissä lähestyin yksinäisyyden merkityksiä aineistolähtöisesti. Kokonaisia haastatteluja lukemalla muodostin käsityksen lasten iltapäivistä. Niiden valossa lasten iltapäivät näyttäytyvät mukavaksi vapaa-ajaksi, jonka täyttää monenlainen tekeminen, ja johon lapset eivät kohdistaneet suurempia muutostoiveita. Ensimmäisessä vaiheessa poimin haastattelutekstistä kohdat, joissa käsiteltiin yksinoloa, yksin liikkumista, yksinäisyyttä, iltapäivärakennetta ja sosiaalisia suhteita. Monien haastattelutekstien läpilukujen

jälkeen keskityin keskustelukatkelmiin, joissa käsiteltiin yksinäisyyttä.

Päädyin diskurssianalyysin käyttöön, koska se teki ymmärrettäviksi saman lapsen käyttämät moninaiset, keskenään ristiriitaisetkin yksinäisyyttä koskevat puheet. Diskurssianalyysissa yksilön moninaiset ja mahdollisesti ristiriitaiset puheet liitetään yksilöiden hyödyntämiin kulttuurisiin näkökulmiin itsemäärittelyssä (ks. Jokinen ym. 1993, 39). Eri-laiset näkökulmat nähdään arkielämän jokapäiväisinä ilmiöinä, ja jokaista niistä kohdellaan osittaisena, sekä puutteellisenä että yksilöllisten ja sosiaalisten tekijöiden muokkaamina (Allred & Burman 2005, 178–179).

Sosiaalisen konstruktionismin, tai laajemmin post-strukturalistisen, ja feministisen lähestymistavan vaikutteiden mukaisesti kiinnitän huomiota lapsuuden kulttuuriin konstruktoihin yhdessä sen kanssa, mitä yksittäiset lapset sanovat. Näen lasten yksinäisyyttä valottavien puhepojen heijastavan käytettävissä olevien yksinäisyysdiskurssien valikoimaa, joka paljastaa jotain nykyisestä kulttuuristamme. Ajattelen, että lasten selonteot iltapäivistään kertovat lapsille mahdollisista lapsena olemisen merkityksistä. (Allred & Burman 2005, 178–181.)

Analyysissäni tukeudun pitkälti Pam Alldredin ja Erica Burmanin (2005) tapaan soveltaa diskurssianalyysia lasten tutkimiseen. Diskurssit eivät selvärajaisesti eroa toisistaan, kuten aineisto-otteet paljastavat, vaan jatkuvasti viittaavat toinen toisiinsa ja tulevat näkyviksi suhteessa toisiinsa. Diskurssien erottelun ytimenä on se, mihin lapset yksinäisyyttä ensisijaisesti suhteuttavat ja miten he sitä tilanteisesti tulkitsevat. Kuten edellä

totesin, diskursseilla tarkoitan merkitys-systeemejä, jotka rakentavat kohdettaan (yksinäisyyttä) ja luovat seurauksia sille, miten lapsen asema iltapäivissä määrittyy. (Allred & Burman 2005, 178–179.) Seurauksista tarkastelen lasten identiteettejä, joilla tarkoitan tässä yhteydessä vaihtoehtoisissa diskursseissa rakentuvia erilaisia tapoja asemoida itseään (Jokinen ym. 1993, 37–39) ja samalla määrittää yksinäistä. Haastattelupuheen analyysia ohjasivat kysymykset siitä, mitä ja miten lapset yksinäisyydestä puhuvat iltapäiviensä yhteydessä, ja millaisia lapsen iltapäiväasemaa kuvaavia identiteettejä näin rakentuu (ks. Alasuutari 2005, 148). Jatkossa käytän puhettavan käsitettä osin rinnakkain diskurssin käsitteen kanssa.

LASTEN YKSINÄISYYTTÄ VALOTTAVAT DISKURSSIT

Lapset kertoivat yksinäisyydestä konkreettisten tapahtumien sarjoina tai hypoteettisina tapahtumina (ks. Hymel ym. 1999, 83). Tunnistin aineistosta neljä diskurssia, jotka toistuvat useilla lapsilla ja luonnehtivat paitsi haastattelutilanteessa tyypillisiä kielenkäytön tapoja myös lasten tapoja merkityksellistää iltapäiviään ja laajemminkin arkeaan. Nimesin diskurssit kaverittomuuspuheeksi, puheeksi perheen poissaolosta, itsenäisyyspuheeksi ja irrallisuuspuheeksi.

KAVERITTOMUUSPUHE

Monet lapset liittävät yksinäisyyden kavereiden poissaoloon. Kaverittomuuspuheeksi nimeämäni diskurssi oli haastatte- luissa vahva.

T⁵: Mitä sun mielestä on yksinäisyys?

Mari: Sellanen, että tuntuu esim jos Hanna ja Elina (naapuruston kaverit/ok) on koko ajan kaksin. () Mutkun ei. () En mä oo koskaan tuntenut (itseäni yksinäiseksi/ok).

Mari kuvaa yksinäisyyden mahdolliseksi sellaisessa tilanteessa, jossa tietyt kaverit jättävät hänet ryhmän ulkopuolelle. Mari kertoo tilanteesta, jossa kolme lasta muodostaa kaveriryhmän, ja jolla on ajoittain taipumus järjestäytyä pariksi ja jättää yksi ulkopuolelle, kolmanneksi pyöräksi.

Myös Petri liittää yksinäisyyden kavereiden poissaoloon:

T: Tiedäksä mistä yksinäisyys vois johtua?
Petri: No, siitä vaikka, jos ei oo ollu kahden päivään kavereitten kaa tai sitten jos on yksin kotona.

Petri antaa ajallisen arvion kysymykseen yksinäisyyden edellytyksistä: kaksi päivää ilman kavereita voisi edeltää yksinäisyyttä. Petri kuvaa myös toisen hypoteettisen yksinäisyytilanteen, yksinolon kotona. Aiemmin haastattelussa Petri kertoo, ettei ole oikeastaan koskaan yksin iltapäivisin vaan yleensä kavereiden kanssa.

Liisa sen sijaan kuvaa seuraavassa suoraan myös omakohtaista yksinäisyyttä:

T: Ooksä tuntenut ittes joskus yksinäiseksi?

Liisa: Joo.

T: Millanen tunne se on?

L: Tyhmä tunne. Se on niinku semmonen, ei oo kavereita. Sillon mä oon surullinen, sillon mä oon koirien kanssa.

Liisa kertoo omakohtaisen yksinäisyyden olevan negatiivinen tunne ja tarkoittaa yksinäisyyden tilanteeksi, jossa ei ole

kavereita ja johon liittyy surullisuuden tunne. Vastauksesta voi tulkita, ettei perheen koirien tarjoama seura korvaa kavereita ja poista kavereiden poissaolosta johtuvaa yksinäisyyttä, vaikka se voi helpottaa yksinäisyyttä ja Liisan siihen liittämää surullisuutta.

Kaverittomuuspuheessa iltapäivät näyttyvät vapaa-aikana, jossa kavereiden seuraa arvostetaan iltapäivänviettopaikasta riippumatta. Aineistossa kaverisuhteiden arvostuksesta myös iltapäivien ulkopuolella kertoo se, että useampi lapsi nimesi parhaaksi kaverikseen kaverin, joka muuttamisen myötä asui toisessa kaupunginosassa tai toisella paikkakunnalla. Kasvanut fyysinen välimatka ei automaattisesti katkaissut ystävyysuhdetta tai vähentänyt ystävyysuhteen arvoa, kun tapaaminen vaikka vain harvakseltaan (usein vanhempien myötävaikutuksella) oli mahdollista. Myös helsinkiläisten 3.–6.-luokkalaisten arkea tutkinut Elina Stenvall (2009, 29) toteaa kavereiden tuntuvan täyttävän kaikki tärkeiksi koetut alueet lasten elämässä.

Kaverit eivät ole ketä tahansa, vaikka heitä ei yksinäisyydestä keskusteltaessa olisi nimetty. Lasten täyttämien verkostokarttojen perusteella läheisimmät kaverit, joiden kanssa mieluiten vietetään aikaa, ovat pääsääntöisesti samaa sukupuolta ja suurin piirtein samanikäisiä. Muut kaverit voivat korvata tärkeimpiä kavereita. Moni lapsista sisällyttää kaverit myös unelmailtapäiväkuvauksiinsa. Monia mieleisiä iltapäivätekemisiä tehdään mieluummin yhdessä kaverin kanssa kuin yksin ja osa tekemisistä edellyttää kavereita. Vertaisjäsenyys kavereihin näyttää tärkeimmältä viiteryhmältä lasten iltapäivässä. *Vertaisidentiteetin kautta hahmotettuna yksinäinen määrittyy kaverit-*

tomaksi ja iltapäivien yksinäisyyden ratkaisu on kaveri.

PUHE PERHEEN POISSAOLOSTA

Muutaman kerran lapset liittävät yksinäisyyden myös perheenjäsenten poissaoloon. Perheenjäseniin sisällytin lasten verkostokarttoja kunnioittaen vanhempien ja sisarusten lisäksi lemmikkieläimet. Kaikki lapset nimesivät vanhemmat ja sisarukset perheenjäseniksi riippumatta siitä, asuivatko he lapsen kanssa samassa osoitteessa. Puhetavassa kotona olo ilman perheenjäseniä on yksinäisyyden määritelmä tai ainakin mahdollinen yksinäisyyden lähtökohta.

T: Mitäs se yksinäisyys sun mielestä on, jos joku on yksinäinen? Se on vähän vaikee sanoo, eikö oo?

Tiina: No, musta yksinäinen on semmosta, jos on vaikka yksin kotona ja () äiti ja isi on jossain muualla () käymässä.

T: Niin, eikä oo kavereita.

Tiina: Niin. () Ja on vähän niinku tylsää.

Tiina tunnistaa yksinäisyyden ensisijaisesti mahdolliseksi seuraukseksi vanhempien väliaikaisesta kotoa poissaolosta. Hän kuitenkin hyväksyy myös tutkijan tarjoaman aiemmin haastattelussa ilmi tulleen kavereiden poissaolon yksinäisyyttä aiheuttavana negatiivisävytteisenä tilanteena.

Myös Kalle tuo esille vanhemman poissaoloon liittyvän samantyyppisen mahdollisen yksinäisyystilanteen ystävänsä kautta:

T: Tunnek sä muuten ketään semmosia lapsia, jonka sä arvelisit, että ois yksinäinen iltapäivällä?

Kalle: En arvele ketään.

T: Et arvele ketään. Kaikki...

K: Paitsi Mika, kun sen äiti tulee myöhään kotiin, ni se syö ehkä ruuaks jotain pitsaa.

T: Aijaa. Niin se tulee niin myöhään, et silloin arvelisit, että saattais olla yksinäinen.

K: Mm.

Kallen lainaus viittaa vanhemman poissaolon venyvän iltapäivästä iltaan asti.

Seuraavassa aineisto-otteessa puhuva Mika tunnistaa perheenjäsenen tilapäiseen poissaoloon liittyvän joskus yksinäisyyttä:

T: Mitä sun mielestä on yksinäisyys?

Mika: Mm. Ai, kun mä oon yksin kotona?

T: Mm. Tuntuuk susta sillon yksinäiseltä?

M: No, välillä tuntuu. Ei ihan aina. No, viikossa aina vä-, jo-johonkin viikkona tuntuu, mutta ei ihan kaikkina päivinä.

T: Mjoo. Minkälainen se olo sitte on?

M: No, ihan sillai kun ei oo mitään tekemistä, mää haluaisin, että mun pikkuveli jo tulis.

Mikan haastattelun pohjalta odotetuimmaksi perheenjäseneksi tarkentuu vanhemman mukana kotiin tuleva sisarus. Toisessa haastattelukohdassa Mika kertoo leikkivänsä pikkuveljensä kanssa, jakavansa yhteistä mieleistä tekemistä. Toisaalla haastattelussa Mika tuo esille toivovansa myös äidin aikaisempaa kotiintuloa iltapäivisin. Mikan mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita yhteistä tekemistä äidin kanssa vaan mahdollisuutta laajempaan tekemisvalikoimaan kotona sekä laajempaa liikkumavapautta kodin ulkopuolella yksin tai kavereiden kanssa.

Yksinäisyyden mahdollisuus yhdistettynä perheenjäsenten poissaoloon tuli esille ainoastaan edellä esitetyissä otteissa. Lasten haastatteluissa ei tule esille jaetun tekemisen odotusta vanhempien kanssa iltapäiväaikaan. Tietyin ehdoin jaettua tekemistä toivottiin vain sisarusten kanssa. Aineiston perusteella perheenjäsenten poissaoloon liitettävä yksinäisyys on iltapäivien yhteydessä toissijaista kavereiden poissaoloon nähden. Tässä suhteessa *puhe perheen poissaolosta on heikko diskurssi; lapsi saattaa sijoittaa itsensä iltapäivisin kotiin, mutta ei ensisijaisesti identiteetiltään perheenjäsenenä.*

ITSENÄISYYSPUHE

Itsenäisyyspuheeksi nimesin puheen, jossa lapsi ottaa aktiivisen toimijan roolin suhteessa yksinäisyyteen. Lapsi määrittelee itse yksinäisyyttään suhteuttaen sitä yksinoloon ylipäätään mainitsematta keitä ihmisiä ilman ollaan. Itsenäisyyspuhe tuo esille myönteisen tai vähintään neutraalin tulkinnan yksinolosta, erotuksena kielteisestä yksinäisyydestä. Yksinäisyyden näyttäytyessä ongelmana lapset tuovat esille monia käytettävissä olevia ratkaisumahdollisuuksia tai hyväksyvät yksinäisyyden osaksi arkipäiväänsä. Tällainen puhe toistui useasti lasten haastattelupuheessa ja määrittelen sen kaverittomuuspuheen tavoin vahvaksi diskurssiksi.

T: Vaikuttaak se johonkin, jos joku on yksinäinen?

Heidi: Jos mä haluan olla yksin, ni sillon mä en oo yksinäinen.

T: Joo. Mut sillon, jos ei haluais olla yksin ja joutuu olemaan, niin sillon voi olla yksinäinen?

H: Eiku, sillon on yksinäinen.

Heidi tekee selkeän eron yksinäisyyden ja yksinolon välillä. Yksinäisyys ei kuulu valittuun vaan vastentahtoiseen yksinoloon. Liisa tekee samantyyppisen erottelun:

T: Miltä susta tuntuu olla yksin?

Liisa: Joskus se on kivaa, joskus taas mä meen pyytää, et ”voitsä olla mun kanssa” (esittää pyytävää ääntä/ok).

T: No, millon se on kivaa?

L: Sillon, kun mä oon surullinen ja haluan olla yksin. Sillon kun mä haluan olla yksin.

Liisa kuvaa yksinolon ja yksinäisyyden välisen eron epäsuorasti kertoessaan myönteisestä ja kielteisestä yksinolosta, mikä on muidenkin lasten vastauksissa tyypillisempi eronteon tapa. Otteen lopussa Liisa painottaa itse valittua yksinoloa, jonka yhtenä motiivina hän tuo esille surullisuuden, vaikka aiemmassa haastattelukohdassa hän on liittänyt surullisuuden yksinäisyyteen. Otteen ensimmäisessä vastauksessa Liisa sen sijaan lähtee ratkaisemaan vastentahtoista yksinoloa toimimalla ja esittää pyynnön ”voitsä olla mun kanssa” kaverille. Liisan vastaus on samantyyppinen kuin lasten vastaukset kysymykseen, mitä voi tehdä, jos on yksinäinen. Kaveriin yhteydenoton lisäksi lapset luettelevat pitkän listan itsenäistä tavallista iltapäivätekemistä, jolla yksinäisyyttä voidaan ainakin helpottaa kotona. Tekemisinä tuodaan esiin muun muassa syöminen, piirtäminen, pelaaminen ja television katselu. Lapset keksivät mielekäästä tekemistä myös silloin, kun joutuvat olemaan yksin omasta tahdostaan riippumatta. Koti on myös toivotun yksinolon paikka, jossa lapset hyödyntävät yksinoloa esimerkiksi läksyjä tekemällä.

Itsenäisyyspuheeksi tulkitseen myös sellaisen puheen, jossa omalle yksinäisyydelle ei anneta merkittävää asemaa.

T: Mitäs yksinäisyydestä voi seurata?

Heikki: No, ...en mä tiedä oikein.

T: Miten se vois vaikuttaa?

H: No,...

T: Tai mihin se vois vaikuttaa?

H: ...no, en mä tiedä.

T: Joo, se on aika...

H: Ei se sillai vaikuta muista päivistä, se iltapäivä.

T: Mitä? Ei se?

H: Ei se oikein vaihu muihin, muista päivistä ollenkaan. Se vaan kaikista lyhyemmäks, mutta mites mää tuohon muuta keksi.

T: Niin, et vaikka olis yksinäinen, ni se ei oo välttämättä huonompi tai parempi päivä ku joku semmonen päivä, ku ei oo yksinäinen. Niinkö?

H: Niin.

T: Et se ei oo niin kauheen suuri juttu?

H: Mm.

Omaehtoainen yksinäisyys ei määritä päivää muita päiviä huonommaksi tai paremmaksi, Heikin sanoin ”ei se oikein vaihu muihin”. Itsenäisyyspuheessa lapsi säilyttää yksinäisyyden määrittelyvalan itsellään tai jättää sen myös toiselle lapselle. Esimerkiksi paljon yksin olevaa kaveria ei tällöin yksioikoisesti nimetä yksinäiseksi, vaikka tilanne tunnistetaan mahdolliseksi yksinäisyyttä aiheuttavaksi tilanteeksi. *Yksinäisyyden määrittely itsenäisyyspuheena luo lapsen identiteettiä kompetentin toimijan näkökulmasta. Määrittely jättää tilaa myös yksinäisen toimijuudelle.* Iltapäivien yksinäisyyden tilanteisuus normalisoi yksinäisyyden arkipäiväiseksi ilmiöksi, joka on ainakin osittain lapsen

itsensä hallittavissa, eikä herätä erityistä huolta.

IRRALLISUUSPUHE

Irrallisuuspuheeksi nimesin puheen, jossa yksinäisyys hahmottuu erillisyydeksi suhteessa nimeämättömiin tai useisiin nimettyihin toisiin ihmisiin. Irrallisuuspuheessa yksinäisyys korostuu vastentahotoisena yksinolona, johon liittyy negatiivinen leima paitsi tilanteesta myös sen seurauksista lapselle.

T: Minkälainen vois olla yksinäinen ihminen tai toinen lapsi tai?

Heidi: Sillein ettei sillä oo ainuttakaan kaveria tai jotain vastaavaa. Eikä kukaan koskaan oo sen kaa.

...

T: Millanen se yksinäisyyden tunne vois olla? Mulla on täs tämmösiä nallekortteja, jos nää helpottaa sen hahmottamista, miltä semmonen yksinäinen voi näyttää?

H: Jotenkin vähän hylättyä.

Heidi tarjoaa yksinäisen ulkoiseksi tuntomerkiksi kaikenlaisten ihmissuhteiden poissaoloa, jonka voi tulkita epämieluisaksi ja pitkäaikaiseksi tilanteeksi – toisin kuin itsenäisyyspuheessa esitetyn väliaikaisen yksinäisyyden. Vaikka haastattelukysymys edellyttää yksinäisen tunnistamista ulkoapäin, Heidi kuvaa yksinäistä ensin yksilön suunnasta, sitten laajemman yhteisön ja nimeämättömien muiden suunnasta. Heidän toisessa lainauksessa ulkoinen havainto yksinäisestä lapsesta tarkentuu Nallekorteilla hylätyksi.

Seuraavassa lainauksessa Heikin oma-kohtainen yksinäisyyskuvaus jää tarkemmin tallentumatta. Yksinäisyystilanteen

epämieluisuutta kuvaavat tunteet tarkentuvat kuitenkin Nallekorttien avulla.

T: Ooksä tuntenut oloas joskus yksinäiseksi? (edellä keskusteltu yksinolosta kotona iltpäivisin/ok)

Heikki: No, oon mä jotenkin. (nauhan vaihto/ok)

T: Niin, yksinäisyys ei oo oikein kivaa.

H: Ei.

T: Osaat sä, mulla on tämmösiä nallekortteja, odota...Miltä se vois, mitä se yksinäisyys vois olla, voisko näistä nalleista joku kuvata sitä, miltä silloin tuntuu?

H: Hm. ...ehkä joku tämä.

T: Nalle on kääntänyt selän.

H: Tai sitten tältä. Vähäsen niinku. Ei se oo kauheen kivaa.

T: Minkänäkönen nalle sun mielestä tosa on?

H: No, sellanen itkee vähän.

T: Joo. Se on jotenkin surullinen.

H: Mm.

T: Entäs tää nalle sitten, joka on kääntänyt selkensä?

T: Miltä siitä tuntuu?

H: No, sil on vähän. Ei se ainakaan voi mököttää, koska tää näyttää ihan siltä niinku se mököttäis (osoittaa jotain muuta nallea/ok). Tällä on vaan jotain niin surua.

Heikin valitseman toisen Nallekortin, itkevän näköisen nallen kohdalla Heikki hyväksyy tutkijan nallesta tekemän tulkinnan ”jotenkin surullinen”. Tämän jälkeen Heikki nimeää myös ensimmäisen valitsemansa, selän kääntäneen nallen tunnetilaksi surun. Irrallisuuspuheessa paitsi yksinäisyys myös sen seuraukset nimetään kielteisiksi:

T: Mitä siitä vois seurata, jos on yksinäinen?

Liisa: Murhetta.

T: Oisko muuta?

L: Yksinäisyyttä.

T: Mitäs siitä yksinäisyydestä vois seurata?

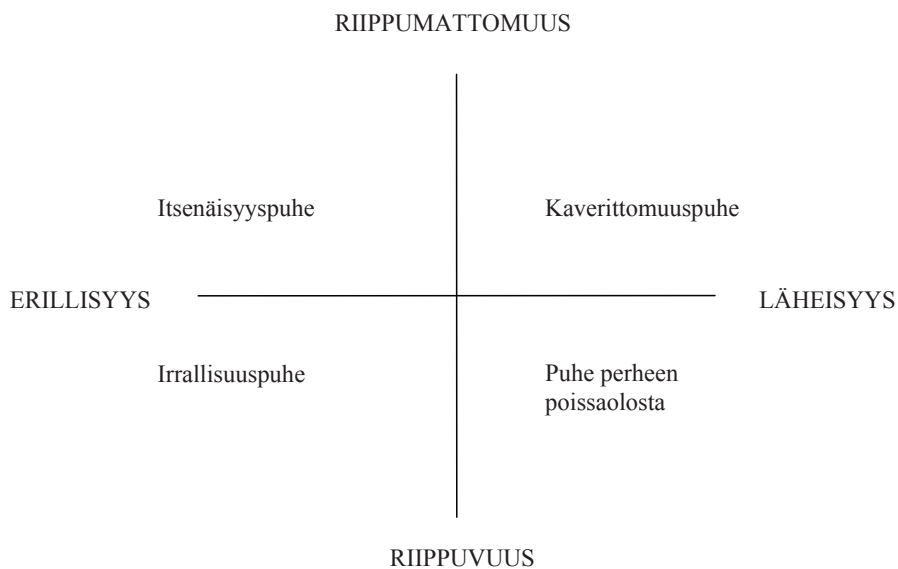
Kalle: Tylsää.

Yksinäinen hahmottuu haastattelulainauksissa hylätyksi, surulliseksi tai vetäytyneeksi. Yksinäisen vetäytyminen, konkreettisenä kuvauksena selän kääntäminen eivät ole tulkittavissa yksinäisyydestä pois pyrkiväksi aktiivisuudeksi. Se, että yksinäisyydestä seuraa murheen lisäksi yksinäisyyttä vihjaa yksinäisyyden voivan jatkua pitkäänkin. *Irrallisuuspuhe tuottaa yksinäisyydestä melko pysyvän kuvan ja kuvaa yksinäisen identiteetiltään passiivisena uhrina, kykenemättömänä muuttamaan tilannettaan.* Kaverittomuuspuheen

ja itsenäisyyspuheen tavoin irrallisuuspuhe on aineistossa vahva.

YKSINÄISYYTTÄ PAIKANTAVIEN PUHETAPOJEN SEURAUKSET

Oletukseni mukaisesti lapsilla on asiantuntemusta yksinäisyydestä ja he puhuvat yksinäisyydestä, myös omakohtaisesta yksinäisyydestä etukäteisoletustani enemmän. Erilaisissa diskursseissa lapset asettautuvat erilaiseen suhteeseen yksinäisyyden kanssa: toisaalta erillisyyttä kaipaaviksi itsenäisiksi toimijoiksi, toisaalta läheisyyttä tietyiltä merkityksellisiltä ihmisiltä kaipaaviksi. Tulkitseen, että diskurssit tuovat näin esille myös liikkeen riippumattomuuden (erillisyyks) ja riippuvuuden (läheisyys) välillä. Tiina

Kuvio 1. Yksinäisyyttä valottavien diskurssien sijoittuminen janoilla erillisyyks-läheisyys ja riippumattomuus-riippuvuus.

Kirmasen (2000) tapaan ymmärrän yksinäisyyden sykliseksi liikkeeksi läheisyyden ja erillisyyden välillä. Tätä aineistosta tunnistamieni ja nimeämieni diskurssien suhdetta toisiinsa havainnollistaa kuvio 1. Kuviossa olen sijoittanut käsiteparien erillisuus-läheisyys ja riippumattomuus-riippuvuus välille piirretyt janat ristikkäin toistensa kanssa⁶.

Riippumattomuus näkyy erityisesti aineistossa vahvoiksi tulkitsemisiani kaverittomuuspuheessa ja itsenäisyyspuheessa. Diskurssit tuottavat yhtäältä vahvan vertaisidentiteetin, toisaalta vahvan itsenäisen toimijan identiteetin. Lasten täyttämien verkostokarttojen perusteella iltapäivien yhteydessä läheisyyttä koetaan suhteessa kavereihin ja perheenjäseniin, mutta yksinäisyyden suunnasta tarkasteltuna eri tavalla: lapset kuvaavat yksinäisyyttä erityisesti suhteessa kavereihin, perheenjäsenten asettuessa taustalle. Kavereista ei olla samalla tavalla riippuvaisia kuin perheenjäsenistä, mutta iltapäivisin nimenomaan kaverittomuus koetaan yksinäisyyden syynä ja läheisyyttä jaetun tekemisen muodossa toivotaan ennen kaikkea kavereilta. Iltapäivien vieton yhteydessä lasten asettamat odotukset kaverisuhteita kohtaan ovat kovemmat kuin perhesuhteita kohtaan, joten niissä myös petytään useammin. Myös Hymelin ja kumppaneiden (1999) 8–13-vuotiaita kanadalaislapsia koskeneessa haastattelututkimuksessa suhteet toisiin lapsiin olivat pääosassa yksinäisyyselonteissa. Yksinäisyys määriteltiin tyypillisesti kavereiden poissaoloksi tai huoleksi kavereiden saataavuudesta. (Hymel ym. 1999, 87, 89.)

Toinen vahva diskurssi, itsenäisyyspuhe tuo esille itsenäisen toimijan identiteetin, joka painottaa riippumattomuuden ohella erillisyyttä. Aktiivinen rooli suhteessa

yksinäisyyteen syntyy erottamalla se yksinolosta. Erontekoa pidetään keskeisenä aikuismaiselle yksinäisyysilmiön ymmärtämiselle (Hymel ym. 1999, 89), ja aineistossani kaikki lapset tekevät eron ainakin epäsuorasti. Myös Stenvallin (2009, 41) tutkimuksessa korostuu yksinolon ja yksinäisyyden ero: yli puolet niistä lapsista, jotka olivat yksin, eivät tunteneet oloaan yksinäisiksi. Oman aineistoni perusteella lapsilla on kykyä ja halua yksinoloon iltapäivien yhteydessä. Yksinoloa kuvataan välttämättömänä tai tarkoituksenmukaisena esimerkiksi läksyjen teon tai surun tunteen käsittelemiseksi. Sari Bäcklund-Kajanmaakin (2004, 72–73) toteaa tutkimiansa 3. luokkalaisten mainitsevan ainekirjoituksissaan (yksinäisyyden tuottajaksi pelätyn) yksinolon enemmän toiveena kuin todellisena iltapäivänviettotapana.

Itsenäisyyspuheen voi mieltää synonyymiksi englanninkieliselle sanalle *solitude*, joka Anna Kirovan (2003, 16–17) määritelmän mukaan on lapsen sopusointua ajan, (fyysisen) paikan ja itsensä kanssa. Lisäksi lapset tuovat puheessa esille itsenäisen selviytymisen, erityisesti yksittäisten yksinäisyystilanteiden tasolla (ks. Eskonen 2004, 14) tai hyväksyvät yksinäisyyden ohimenevänä ilmiönä osaksi arki-iltapäivää. Vaikka lapset nimeävät valituksi tai toivotuksi yksinolon paikaksi tutun ympäristön, kodin, niin itsenäisyyspuheen vahva, kompetentin toimijan identiteetti jättää varjoonsa kotiin liitetyn perheenjäsenidentiteetin.

Riippuvuus näkyy itsenäisyyspuheen kanssa ristikkäiseen kulmaan asettuvassa puheessa perheen poissaolosta. Lapset eivät iltapäiväkuvauksissaan tuoneet esille juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa perheenjäsenten kotona oloon tai poissaoloon, sitä säätelivät erityisesti

vanhempien työssäkäynti ja sisarusten lukujärjestykset tai päivähoitojärjestelyt. Yksinolon voi ajatella edustavan myös lapselle tietynlaista vapautta, itsenäisyyttä tai yksityisyyttä, jota kaivataan etenkin suhteessa vanhempiin, sisaruksiin tai molempiin. Iltapäiväaikainen riippuvuus suhteessa vanhempiin tulee haastatteluissa esille lapsen iltapäivien (myös niiden ulkopuolisen) liikkumavapauden määrittelijänä. Vanhemman kotonaolo laajentaa lapsen liikkumavapautta kotona ja sen ulkopuolella. Muussa tapauksessa tavanomaisten iltapäivärajojen ylittämisestä saattoi neuvotella myös puhelimitse tavoitettavan vanhemman kanssa (kaikki lapset kertoivat tavoitettavansa ainakin toisen vanhemman myös työpäivän aikana). Vanhemmilla onkin merkittävä rooli niin kaverisuhteiden mahdollistajana kuin rajoittajana.

Riippuvuusulottuvuus painottuu myös irrallisuuspuheessa, jossa yksinäisyys ilmenee sellaisena kuin sen voi toisinaan tunnistaa aikuisena tai yksinäisyyskirjallisuuden (tutkimus- kuin muunkin kirjallisuuden) perusteella. Tällöin lapset tulkitsevat yksinäisyystilanteen ja sen seuraukset negatiivisesti. Vaikka irrallisuuspuhe on aineistossa vahva diskurssi, lapset kuvaavat omakohtaisen yksinäisyystilanteen ohimenevänä. Yksinäisyystilanne kuvataan hetkenä, jolloin ei ole mielekäästä tekemistä tai toivottua seuraa, ja joka on ainakin jossain määrin ratkaistavissa omalla toiminnalla.

PÄÄTÄNTÄ

Tarkastelemalla lasten iltapäiväkuvausten yksinäisyyttä koskevaa puhetta diskurssianalyysia soveltaen olen nostanut esille useamman erilaisen sekä eri tavoin painottuvan ja keskenään ristiriitaiseen suhteeseen asettuvan lasten yksinäisyy-

tä valottavan näkökulman. Lapsuustutkimuksena työni sijoittuu normaalia lapsuutta ja tavallisia lapsia koskevaan tutkimukseen (ks. Eskonen 2005, 36) kertoen suurella suomalaisessa kaupungissa asuville toisluokkalaisille mahdollisista yksinäisyysmerkityksistä koulun jälkeisissä iltapäivissään. Pienen tapaus-tutkimusaineiston kautta syntyvä kuva lasten yksinäisyydelle antamista merkityksistä monipuolistaa lasten iltapäivien yksinäisyyttä koskevaa yleistävää, vanhempien poissaoloon liitettyä julkista huolipuhetta.

Selkeimmin huolipuhetta haastavat haastattelupuhetta hallitsevat kaverittomuus- ja itsenäisyyspuhe, joissa lapset asemoivat itsensä sekä läheisyyttä kavereilta kaipaaviksi että itsenäisiksi toimijoiksi. Julkisen puheen huoli kohdistuu nimenomaan lasten yksinoloon kotona ilman vanhempia, ja siitä seuraavaan yksinäisyyteen. Aineistoni ei juuri jaa tätä näkökantaa, sillä puhe perheen poissaolosta on neljästä tunnistamastani diskurssista heikoin (ks. myös Stenvall 2009, 41). Irrallisuuspuheessa hetkellisenä, tilanteisena ja lievänä näyttäytyvä yksinäisyys ei myöskään hallitse lapsen elämää iltapäivisin julkisuuspuheen antaman kuvan mukaisesti (ks. myös Palkeinen 2007, 116).

Riippumattomuuden korostuminen aineistossa kertonee iltapäivien luonteesta lasten vapaa-aikana, jonka ehdoista lapset haluavat päättää tai ainakin neuvotella. Tulosten pohjalta voisi kysyä, tulisiko lapsella olla oikeus yksinoloaikaan ja -paikkaan iltapäivisin, ja oikeus valita kenen kanssa iltapäiviään viettää. Yksinäisyyttä ei tulisi nähdä vain ratkaisua vaativana ongelmana, tai ainakin ratkaisuja tulee etsiä julkista huolipuhetta moninaisemmista näkökulmista. Kuten lasten yksinäisyy-

den kokemuksista kiinnostuneet Hymel ja kumppanit (1999, 102) toteavat, ei ole itsestään selvää, että yksinäisyyskokemuksen seuraukset ovat haitallisia. Omassa aineistossani lapset kertovat esimerkiksi monia sellaisia tapoja helpottaa tai hallita yksinäisyyttä, joiden tulkitsen mahdollistavan myös itsensä toteuttamisen.

VIITTEET

¹ Väitöskirjani osatutkimusta on rahoittanut Perhetutkimuksen tohtoriohjelma (aik. Perhetutkimuksen tutkijakoulu).

² Aineisto on kerätty Suomen Akatemian rahoittamassa Hannele Forsbergin projektissa ”Onks ketään kotona? Pienten koululaisten iltapäivätoiminnot” 2004–2005.

³ Valtakunnallinen lastensuojelun erityisosaamisen keskus Pesäpuu ry on kehittänyt lapsilähtöisiä toimintamalleja. Nallekortteja voi käyttää keskustelun tukena, kun aiheena ovat esimerkiksi tunteet tai identiteetti.

⁴ T tarkoittaa tutkijaa, lasten nimet on muutettu.

⁵ Idean kuvioon sain Kirmasen (2000) väitöskirjassaan käyttämistä käsitteistä.

KIRJALLISUUS

Alasuutari, Maarit (2005) Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Allred, Pam & Burman, Erica (2005) Analysing Children's Accounts Using Discourse Analysis. Teoksessa Sheila Greene & Diane Hogan (toim.) Researching Children's Experience. Approaches and Methods. London: Sage, 175–197.

Bäcklund-Kajanmaa, Sari (2004) Itsenäinen vai yksinäinen? Näkökulmia kolmasluokkalaisten iltapäivään. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Sosiaalipoliittikan laitos.

Eskonen, Inkeri (2004) Lasten toimijuus perheen väkivaltatilanteissa. Nuorisotutkimus 22 (4), 3–16.

Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana: miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivalta? Acta Universitatis Tamperensis 1107. Tampere: Tampere University Press.

Forsberg, Hannele (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Helavirta, Susanna (2007) Lapset, survey ja hyvinvointi. Metodologisia haasteita ja mahdollisuuksia. Janus 15 (1), 19–34.

Hymel, Shelley & Tarulli, Donato & Hayden Thompson, Laura & Terrell-Deutsch, Beverley (1999) Loneliness Through the Eyes of Children. Teoksessa Ken J. Rotenberg & Shelley Hymel (toim.) Loneliness in Childhood and Adolescence. Cambridge: Cambridge University Press, 80–106.

James, Allison & Jenks, Chris & Prout, Alan (2001) Theorizing Childhood. Cambridge: Polity Press.

Jenks, Chris (2004) Constructing Childhood Sociologically. Teoksessa Mary Jane Kehily (toim.) An Introduction to Childhood Studies. Maidenhead: Open University Press, 77–95.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Junttila, Niina (2010) Social competence and loneliness during the school years - Issues in assessment, interrelations and intergenerational transmission. Annales Universitatis Turkuensis B 325.

Kangasniemi, Jukka (1994) Nuoret ja yksinäisyys. Yksinäisyyden kokemisesta ja yksinäisyystutkimuksen metodologiasta. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto: Sosiologian laitos.

Kangasniemi, Jukka (2008) Yksinäisyyden kokemisen avainkomponentit Yleisradion tekstitelevisiion Nuorten palstan kirjoituksissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kirmanen, Tiina (2000) Lapsi ja pelko. Sosiaalipsykologinen tutkimus 5–6-vuotiaiden lasten

- peloista ja pelon hallinnasta. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Kirova, Anna (2003) Accessing Children's Experiences of Loneliness through Conversation. *Field Methods* 15 (1), 3–24.
- Laine, Kaarina (1989) Yksinäisyyden kokeminen peruskoulun ala-asteella. *Julkaisusarja A 137*. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.
- Lallukka, Kirsi (2003) Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa. Tutkimus 6–12-vuotiaiden sosiokulttuurallisesta ikätiedosta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto (2011) Raportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle. Lisärapportti Suomen hallituksen neljänteen määräraaikaisraporttiin. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2011:2.
- Lapsiasiavaltuutetun toimiston toimintasuunnitelma vuodelle 2011. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2011:5.
- Moilanen, Pertti & Rähä, Pekka (2001) Merkitsyrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–67.
- Palkeinen, Hanna (2007) Yksinäisyys ja vanhuus – erottamaton parivaljakko? *Janus* 15 (2), 104–117.
- Perlman, Daniel (1989) Further Reflection on the Present State of Loneliness Research. Teoksessa Mohammadreza Hojat & Rick Crandall (toim.) *Loneliness: Theory, Research, and Applications*. Newbury Park: Sage, 17–26.
- Perlman, Daniel & Landolt, Monica A. (1999) Examination of Loneliness in Children-Adolescents and in Adults: Two Solitudes or Unified Enterprise? Teoksessa Ken J. Rotenberg & Shelley Hymel (toim.) *Loneliness in Childhood and Adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press, 325–347.
- Pohjola, Kirsi (2006) Pidenetty lapsuus? Lapsuuden luonnetyypin määrittäminen aamu- ja iltapäivätoiminnassa. *Janus* 14 (4), 389–401.
- Puusniekka, Anna & Pajamäki-Alasara, Tatjana & Määttä, Laura (2011) Lasten ja nuorten puhelimen ja netin vuosiraportti 2010. Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? – Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. *Väestöliitto D 38* 2001. Helsinki: Väestötutkimuslaitos.
- Rotenberg, Ken J. (1999) *Childhood and Adolescent Loneliness: An Introduction*. Teoksessa Ken J. Rotenberg & Shelley Hymel (toim.) *Loneliness in Childhood and Adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press, 3–8.
- Rotenberg, Ken J. & Hymel, Shelley (toim.) (1999) *Loneliness in Childhood and Adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saari, Juho (2010) *Yksinäisten yhteiskunta*. Helsinki: WSOYpro.
- Stenvall, Elina (2009) ”Sellast tavallista arkee” Helsingkiläisten 3.–6.-luokkalaisten arki ja ajan käyttö. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2009:2.
- Sullivan, Harry Stack (1953) *The Interpersonal Theory of Psychiatry*. New York: WW Norton & Co.
- Terrell-Deutsch, Beverley (1999) Conceptualization and Measurement of Childhood Loneliness. Teoksessa Ken J. Rotenberg & Shelley Hymel (toim.) *Loneliness in Childhood and Adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press, 11–33.
- Weiss, Robert S. (1973) *Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation*. Cambridge: The MIT Press.